

УДК 374.013

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-3-9>

Галина ОЛІЙНИК,
orcid.org/0000-0002-6519-7938
кандидат технічних наук,
доцент кафедри дизайну
Хмельницького національного університету
(Хмельницький, Україна) oliinykha@khmnu.edu.ua

ІВАН ЛЕВИНСЬКИЙ – ВІДОМИЙ АРХІТЕКТОР ЛЬВОВА

Стаття присвячена огляду творчого шляху відомого архітектора Львова, справжнього майстра будівельної справи, мистецтвознавця, професора Львівської технічної академії (зараз Національний університет «Львівська політехніка») Івана Левинського на шляху формування архітектурного середовища міста Львова на початку ХХ століття. Іван Левинський був власником архітектурного бюро, у якому працювали молоді талановиті митці, проходили виробничу практику студенти. Для створених ним будівель він використав стиль модерн, тому його по праву вважають майстром модерну. У свої проекти Іван Левинський вносив традиційні елементи національного будівництва Гуцульщини, Бойківщини і Наддніпрянщини. У Львові будинки, спроектовані та споруджені ним, є окрасою та гордістю сучасних вулиць Генерала Чупринки, Коцюбинського, Руської, Миколи Лисенка, Шота Руставелі, Степана Бандери, Пекарської тощо. Будівлі, що були запроєктовані та збудовані Іваном Левинським минулого століття є окрасою та візитівкою сучасного Львова. Приємно проходити по затишних вуличках міста і переймати ту таємничу атмосферу, яка відчувається з глибини століть. Завдяки титанічній праці великого майстра будівельної справи – Івана Левинського, ми бачимо Львів таким яким він є зараз. Тому складаємо сьогодні шану та повагу до людини, пам'ять про яку живе разом з спорудами, якими ми милуємось та захоплюємось. Завдяки його успішним архітектурним проектам Львів асоціювали з промислово-розвиненими європейськими містами вже на початку ХХ століття. Іван Левинський був вірним сином української землі. Використовуючи багату скарбницю українського орнаменту та будучи поціновувачем української народної творчості, Іван Левинський створив у Львові фабрику кераміки, яка пізніше стала називатися – фабрика кахлевих печей Івана Левинського; до роботи на фабриці було долучено професійних гончарів та майстрів кераміки. Вироби його фабрики були відомими далеко за межами України. Для розвитку мистецької освіти проведені дослідження є важливими при ознайомленні студентів з вітчизняними майстрами, які працювали на зламі двох епох і в своєму доробку вміло поєднували народні традиції та новаторство.

Ключові слова: Іван Левинський, будівничий, славетний майстер, архітектурне середовище, народні традиції, новаторство, модерн, сучасна мистецька освіта.

Halina OLJNYK,
orcid.org/0000-0002-6519-7938
PhD at Technical Sciences,
Associate Professor at the Department of Design
Khmelnyskyi National University
(Khmelnyskyi, Ukraine) oliinykha@khmnu.edu.ua

IVAN LEVYNSKYI – A FAMOUS LVIV ARCHITECT

The article is dedicated to the review of the creative path of the famous architect of Lviv, a true master of construction, art critic, professor of the Lviv Technical Academy (now the National University "Lviv Polytechnic") Ivan Levynskiy on the way of the formation of the architectural environment of the city of Lviv at the beginning of the 20th century. Ivan Levynskiy was the owner of an architectural bureau, where young talented artists worked, and students underwent production practice. He used the Art Nouveau style for the buildings he created, so he is rightfully considered a master of Art Nouveau. In his projects, Ivan Levynskiy introduced traditional elements of the national construction of Hutsul region, Boykiv region, and Naddniprovan region. In Lviv, the houses designed and built by him are the decoration and pride of the modern streets of General Chuprynka, Kotsyubinsky, Ruska, Mykola Lysenko, Shota Rustaveli, Stepan Bandera, Pekarska, etc. The buildings that were designed and built by Ivan Levynskiy of the last century are the decoration and business card of modern Lviv. It is pleasant to walk through the cozy streets of the city and take in the mysterious atmosphere that is felt from the depths of centuries. Thanks to the titanic work of the great construction master - Ivan Levynskiy, we see Lviv as it is now. Therefore, today we pay respect and honor to a person whose memory lives on together with the buildings that we admire and enthuse. Thanks to his successful architectural projects, Lviv was already associated with industrially developed European cities at the beginning of the 20th century. Ivan Levynskiy was a faithful son of the Ukrainian land. Using the heritage of Ukrainian ornament and appreciating Ukrainian folk art, Ivan Levynskiy created a ceramic factory

in Lviv, which later became known as the Ivan Levinsky Tile Stoves Factory; professional potters and ceramic masters were involved in the work at the factory. The products of his factory were known far beyond the borders of Ukraine. For the development of art education, the conducted research is important in introducing students to domestic masters who worked at the crossroads of two eras and skilfully combined folk traditions and innovation in their works.

Key words: *Ivan Levynskyi, builder, famous master, architectural environment, folk traditions, innovation, modern art, modern art education.*

Творчість Івана Левинського - це унікальне, самобутнє явище в архітектурному середовищі Львова (Яценко, 2019:22). Завдяки його успішним архітектурним проєктам Львів асоціювали з промислово-розвиненими європейськими містами та називали «Українським Манчестером» вже на початку ХХ століття (Бірюльов, 2016:22).

Народився Іван Левинський 6 липня 1851 року. У 1868 році вступив на будівельний відділ Львівської Технічної Академії (зараз Національний університет «Львівська політехніка»), по закінченні якої залишився займатися наукою у цьому ж закладі. З 1901 року Левинський – професор будівництва Львівської Технічної школи, а з 1909 – професор Львівської Технічної Академії (Пасіцька, 2019:207).

У 1881 році Іван Левинський відкрив власне архітектурне бюро, у якому працювали молоді талановиті митці, серед яких слід виділити Тадеуша Обмінського та Олександра Лушпинського. «Можна сказати, що Львів не має молодого архітектора, який би не пройшов через архітектурне бюро професора Левинського», – стверджував у 1908 році краківський архітектор Францішек Мончинський (Левинський, 2021:22). Особливістю роботи архітектурного бюро Левинського було й те, що більшість його проєктів були колективною творчістю і зрозуміло, великий вклад в роботу вносив сам Іван Левинський.

Іван Левинський був одним із засновників та активних членів Товариства політехнічного у 1876, головним завданням якого була урочисте присвоєння вищого академічного звання новій суспільній групі освічених інженерів (Заречнюк, 2022:22), а також підвищення статусу Товариства будівничих (1886), "Зорі" ("Товариства українських ремісників, купців та промисловців"), Педагогічного товариству, "Просвіти", тощо. Він всіляко підтримував та радів успіхам робітничого товариства "Поступ", українських студентів у Політехніці "Основа" та інших. Був близьким до руху народовців, співпрацював із політиками Юліаном Романчуком, Василем Нагірним, митрополитом Андреем Шептицьким (Заречнюк, 2022:22). Був активним поціновувачем різноманітних виставок, зокрема Будівельної в 1892р., Загальної крайової в 1894р., Ювілейної виставки до 25-річчя Товари-

ства політехнічного в 1902р, Гігієнічно-медичної в 1907 р, Костельної виставки в 1909 р., Виставці польських архітекторів в 1910р. у Львові.

Вважають, що одним із проявів його любові до української народної творчості була створена ним фабрика кераміки, яка пізніше переросла в конкурентоздатний заклад – «Фабрика кахлевих печей Івана Левинського» (Яворська, 2020:22). Для своїх керамічних виробів він використав багату скарбницю української орнаментики.

Левинський першим звернув увагу на професійний розвиток гончарства і запровадив його до своєї керамічної фабрики через залучення гончарів, потім – професійних керамістів.

Вироби його фабрики були відомими далеко за межами України, вони представлялися на Всесвітній виставці у Парижі в 1900р., на Всеросійській виставці у Києві в 1913 р. (Захаревич, 2022:22).

У 1898 році Іван Левинський був нагороджений Золотим хрестом за заслуги з короною (*Goldene Verdienstkreuze mit der Krone*), це була на той час найвища нагорода в Австро-Угорщині за громадянську службу в інтересах держави (Dodatek do Kurjera Lwowskiego, 1898, Nr. 334). Впродовж 1901-1914 років з великим задоволенням передавав свої знання та досвід студентам Вищої технічної школи у Львові, працюючи на посаді професора знаного вузу. Викладав на факультетах будівництва та інженерії, з 1905 року був почесним членом комісії з здачі державного іспитів на відділі "цивільного будівництва" та інженерії, а впродовж 1913-1914 рр обіймав посаду декана факультету будівництва та інженерії (Ярема, 2020:22).

Іван Левинський був одним із перших випускників Технічної академії у Львові саме в той переломний момент, коли Галичина здобула автономію у складі Австро-Угорської імперії. Даний період характерний адміністративними, суспільними змінами та швидким розвитком будівельної галузі. Поява технічної освіти та нових технологій, прагнення розвивати економіку у Галичині були стимулами розвитку місцевої будівельної промисловості. Іван Левинський займався не стільки проєктуванням, скільки реалізацією проєктів, часто інших архітекторів, виробництвом будівельних матеріалів з локальних ресурсів. Використовуючи усі можливості, що відкривали

Галицька автономія, технічна освіта, індустріалізація, Левинський побудував успішний бізнес, хоча був людиною простого походження із незможної родини. Його біографія - це історія успіху, це приклад достойного життя справжнього патріота своєї держави.

Тим не менше, його біографія – це також історія краху. У часи загострень міжнародних конфліктів у 1900-х він займав все більш виражену проукраїнську позицію, що негативно вплинуло на успіх його фірми. Спершу арешт російськими військами в 1915р і заслання у Курськ, потім несподівана смерть дружини у 1916р у Києві, далі- бойкот його бізнесу після повернення до Львова у 1918р, пізніше –участь у листопадових подіях 1918 р. на боці ЗУНР і відмова скласти присягу на вірність Другій Речі Посполитій, остаточно перекрили йому доступ до продовження кар'єри. Іван Левинський важко захворів та помер у липні 1919 р., його похоронили у Львові на Личаківському кладовищі, у місті Львові який він так любив і якому присвятив своє життя. Його обидвоє дітей - Степан та Марія, здобули вищу освіту з хімії, проте не продовжили батькового бізнесу, і він поступово розсипався (Ярема, 2020:22).

Син Степан Левинський, який з 1922 року виїхав зі Львова, став сходознавцем, брав участь у дипломатичних місіях на Далекому Сході, у Китаї та Японії, писав романи, проживав у Франції. Доля доньки Івана Левинського залишається невідомою. Із діяльністю Івана Левинського тісно пов'язані його старший брат Лев (1845-1912) та племінник, також Лев (1876-1940) (Мельник, 2016:22). Брат був учасником польського Січневого повстання впродовж 1863-1864 років та працював на фабриці у Демні Вижній (тепер частина Сколе), а потім очолив керамічний відділ фабрики Івана Левинського у Львові. Його син став архітектором, який співпрацював із Іваном Левинським, а у міжвоєнний період займався власним архітектурно-будівельним бюро та став творцем багатьох церков у містечках і селах колишньої Галичини (Заречнюк, 2022:22).

Кажуть, що «людина живе, поки живе його справа». Приємно проходити по затишних вуличках славетного Львова і відчувати ту таємничу атмосферу, яка відчувається з глибини століть. Завдяки титанічній праці великого майстра будівельної сфери – Івана Левинського, ми бачимо Львів таким яким він є. Тому складаємо сьогодні шану та повагу до людини, пам'ять про яку живе разом з спорудами якими ми милуємось та захоплюємось нині.

Прогулюючись по вул. Генерала Чупринки, 103 бачимо великий будинок, спроектований та збудова-

ний фірмою Левинського в 1906-1908 рр. для українського товариства «Рідна школа». Будинок є яскравим зразком архітектури українського модерну. Над будівлею домінує восьмигранне багатоярусне шатро з високим шпилем, що увінчує її центральний ризаліт. Деяко менші шпилі завершують бічні ризаліти. У плитковому декорі стін будинку використано гуцульські візерунки. Зараз у будинку розташований головний корпус Національного лісотехнічного університету України (Бірюльов, 2016:22).

А по вул. Коцюбинського, 21 ще в 1905 р. архітекторами з фірми Левинського: Т.Обмінським і Ф.Левицьким був споруджений Український Академічний дім. Будинок було створено у традиціях українського модерну на замовлення Наукового товариства імені Тараса Шевченка за кошти наддніпрянського мецената, публіциста Євгена Чикаленка. Цей будинок був призначений для проживання студентів-українців, що навчалися у вищих школах Львова. Серед відомих мешканців цього гуртожитку був майбутній провідник ОУН Степан Бандера. Тепер тут розміщено корпус Української академії друкарства (Бірюльов, 2016:22).

По вулиці Остапа Нижанківського, 5 розташована будівля колишнього Технологічного інституту, що була споруджена архітектурним бюро Івана Левинського у 1907–1909 рр. за проектом Тадея Обмінського. Це був навчальний заклад для підвищення професійної кваліфікації промисловців та ремісників, зводився разом з Торгово-промисловою палатою і створював з нею єдиний архітектурний комплекс – будинки мали критий перехід та спільне подвір'я. Збудована у модерному стилі споруда має складну, асиметричну конфігурацію, два його фасади, повторюючи вигин вулиці, розташовані під прямим кутом один до одного. Будівлю прикрашають скульптури робітників. Зараз у будівлі розміщується Музична академія імені Миколи Лисенка (Бірюльов, 2016:22).

По вулиці Лисенка, 14 розташований будинок в якому розміщувався гуртожиток для хлопців Інституту «Народний Дім», він мав свій музей і бібліотеку. Будинок був збудований фірмою Івана Левинського за проектом Олександра Лушпинського та Тадея Обмінського у 1906-1907 роках. Ця сецесійна будівля, стилізована під народну архітектуру, рясно декорована керамічними плитками та металевими елементами. Високі черепичні дахи мають пірамідальні завершення зі шпильми над ризалітами, а силует даху близький до взірців бойківської народної архітектури (Бірюльов, 2016:22).

На площі Маркіяна Шашкевича, 5 розташований великий проєкт Івана Левинського – будинок

споруджений у 1913-1916 роках у стилі неокласицизму за проектом молодого архітектора Євгена Червінського. Завершення будови відбувалося уже за відсутності Левинського, якого російська армія вивезла до росії як заручника. При будові було використано наймодерніші тогочасні матеріали та технічне устаткування. Будівля поєднувала функції консерваторії та театру, а його концертний зал швидко можна було адаптувати під кінотеатр чи бальну залу. Зараз тут розташований Львівський музичний коледж ім. Станіслава Людкевича (Бірюльов, 2016:22).

За адресою площа Двірцева, 1 розміщений у Львові залізничний вокзал, який був споруджений протягом 1902-1904 років. Основні будівельні роботи виконувало підприємство Івана Левинського, який на той час працював у спілці з Альфредом Захаревичем та Юзефом Сосновським. При спорудженні вокзалу вперше в Галичині було використано залізобетонні конструкції. Також було використано й інші технічні досягнення початку ХХ століття: електричне освітлення і вентиляцію, центральне опалення, перші в Україні електричні ліфти. А фасад будівлі прикрасили скульптури авторства відомих львівських митців Антонія Попеля і Петра Війтовича. Будівля була визнана одною з найкрасивіших тогочасних вокзалів Європи (Дудар, 2021:22).

Сучасний Львів не можна уявити без споруд Івана Левинського, який творив у стилі українського модерну, привносячи у нього і так званий закопанський стиль і елементи гуцульських архітектурних традицій. Львів Левинського – це десятки будинків, і цілі навіть райони, зокрема, на вулицях Генерала Чупринки, Личаківській, Лисенка, Остапа Нижанківського тощо. Особливо багато його споруд у Франківському районі

Львова – улюбленому районі Івана Левинського, який вони забудовували разом з його багаторічним партнером, ще одним визначним львівським архітектором Юліаном Захаревичем.

Окремі творіння Івана Левинського незворотно втрачені внаслідок військових дій (Дудар, 2021:22). Виразна українська позиція Івана Левинського ніколи не подобалась польським шовіністам. Але перше покарання за неї він зазнав від російської окупаційної влади у часи Першої світової війни. У 1915 році Левинського було заарештовано, а згодом і вислано до російського курська, звідки він повернувся через рік. Після цього ще більш нетерпимішими стали й поляки, особливо після поразки ЗУНР і відмови скласти присягу на вірність Другій Речі Посполитій, Левинському фактично влаштували бойкот (Дудар, 2021:22).

Митець розробляв нові архітектурні проекти, шукав невідпрацьовані напрями, свіжі ідеї. Смерть вирвала його з течії буття. Поховали Івана Левинського на Личаковському кладовищі у Львові 4 липня 1919 року (Дудар, 2021:22).

Свою життєву та творчу позицію Іван Левинський відстоював словом та ділом – найкращим підтвердженням цьому є неперевершені архітектурні будинки та споруди Львова, створені митцем, а також теплі спогади всіх тих, кому він дарував свою щирість, оптимізм, величезний досвід, любов до творчості, до життя, до України.

З огляду на сучасні інтеграційні процеси України, можна з впевненістю сказати, що Іван Левинський випередив свого часу європейський підхід створення архітектурного середовища, зумівши при цьому зберегти національні ознаки.

Багатогранна постать Івана Левинського потребує ретельного дослідження та доповнення ще багатьох аспектів його творчості та діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Іван Левинський. Імпульс» – імпульс більше пізнати Львів і його будівничого. URL: <https://zuap.org/exclusive/ivan-levynskuu-impuls-impuls-bilshe-piznaty-lviv-i-yogo-budivnychogo/>
2. Левинський Іван Іванович. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=53694/
3. Пасіцька О.І. Соціально-економічна діяльність українців Галичини (1919-1939): дис.докт. істор. наук: 07.00.01-07.00.02. Львів, 2019. 599с.
4. Творець модерного Львова. Іван Левинський. URL: <http://www.kray.org.ua/14409/postati/tvorets-setsesiynogo-lvova-ivan-levinskiy/>
5. Іван Левинський. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/persons/levynskiy-ivan/>
6. Будівельний магнат Львова початку ХХ століття: життя і творіння Івана Левинського URL: <https://dyvys.info/2020/07/12/budivelnij-magnat-lvova-pochatku-hh-stolittya-zhyttya-i-tvorinnya-ivana-levynskogo/>
7. Фабрика кахлевих печей. Іван Левинський “ . Невідомий Львів URL: <https://photo-lviv.in.ua/fabryka-kahleivyh-peshej-ivan-levynskij-nevidomyj-lviv/>
8. Платив кілька крон кондуктору трамвая, щоб на зупинці оголошували «Фабрика Івана Левинського. URL: <https://wz.lviv.ua/interview/403601-platyv-kilka-kron-konduktoru-tramvaia-shchob-na-zupyntsi-oholoshuvaly-fabryka-ivana-levynskoho>
9. Цікаві та маловідомі факти про архітектора Лева Левинського. URL: <https://photo-lviv.in.ua/tsikavi-ta-malovidomi-fakty-pro-arhitektora-leva-levynskoho/>

10. Іван Левинський. 1851-1919. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/persons/levynskiy-ivan/>
11. 10 культових будівель у Львові, які збудував легендарний Іван Левинський, URL: <https://www.032.ua/news/2483947/10-kultovih-budivel-u-lvovi-aki-zbuduvav-legendarnij-ivan-levinskij-foto>
12. 170-річчя з дня народження Івана Левинського: топ-10 творінь архітектора (фото). URL: <https://dyvys.info/2021/07/06/170-richchya-z-dnya-narodzhennya-ivana-levynskogo-top-10-tvorin-arhitekтора-foto/>

REFERENCES

1. «Ivan Levynskiy. Impuls» – impuls bilshe piznaty Lviv i yoho budivnychoho. ["Ivan Levynskiy. Impulse" is an impulse to learn more about Lviv and its builders]. 2019: veb-sait. URL: <https://zuap.org/exclusive/ivan-levynskyy-impuls-impuls-bilshe-piznaty-lviv-i-yogo-budivnychoho/> [in Ukrainian]
2. Levynskiy Ivan Ivanovych. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. [Ivan Ivanovych Levynskiy. Encyclopedia of modern Ukraine]. 2016: veb-sait. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=53694/ [in Ukrainian]
3. Pasitska O.I. Socio-economic activity of Ukrainians of Halychyna (1919-1939). [Socio-economic activity of Ukrainians of Halychyna (1919-1939)]: dys.dokt. istor. nauk: 07.00.01-07.00.02. Lviv, 2019. 599s. [in Ukrainian]
4. Tvorets modernoho Lvova. Ivan Levynskiy. [Creator of modern Lviv. Ivan Levynskiy]. 2021: veb-sait. URL: <http://www.kray.org.ua/14409/postati/tvorets-setsesiyynogo-lvova-ivan-levynskiy/> [in Ukrainian]
5. Ivan Levynskiy. [Ivan Levynskiy]. 2022: veb-sait. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/persons/levynskiy-ivan/> [in Ukrainian]
6. Budivelnii mahnat Lvova pochatku KhKh stolittia: zhyttia i tvorinnia Ivana Levynskoho. [Construction tycoon of Lviv at the beginning of the 20th century: life and work of Ivan Levynskiy]. 2020: veb-sait. URL: <https://dyvys.info/2020/07/12/budivelnij-magnat-lvova-pochatku-hh-stolittya-zhyttia-i-tvorinnia-ivana-levynskoho/> [in Ukrainian]
7. Fabryka kakhlevykh pechei. Ivan Levynskiy “. Nevidomyi Lviv. [Factory of tile stoves. Ivan Levynskiy ". Unknown Lviv]. 2022: veb-sait. URL: <https://photo-lviv.in.ua/fabryka-kahlevykh-pechej-ivan-levynskiy-nevidomyj-lviv/> [in Ukrainian]
8. Platyv kilka kron konduktoru tramvaia, shchob na zupyntsi oholoshuvaly «Fabryka Ivana Levynskoho. [Paid a few crowns to the tram conductor to announce at the stop "Factory of Ivan Levynskiy]. 2020: veb-sait. URL: <https://wz.lviv.ua/interview/403601-platyv-kilka-kron-konduktoru-tramvaia-shchob-na-zupyntsi-oholoshuvaly-fabryka-ivana-levynskoho> [in Ukrainian]
9. Tsikavi ta malovidomi fakty pro arkhitektora Leva Levynskoho. [10 iconic buildings in Lviv built by the legendary Ivan Levynskiy]. 2016: veb-sait. URL: <https://photo-lviv.in.ua/tsikavi-ta-malovidomi-fakty-pro-arkhitektora-leva-levynskoho/> [in Ukrainian]
10. Ivan Levynskiy. 1851-1919. [Ivan Levynskiy. 1851-1919]. 2022: veb-sait. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/persons/levynskiy-ivan/> [in Ukrainian]
11. 10 kultovykh budivel u Lvovi, yaki zbuduvav lehendarnyi Ivan Levynskiy. [Interesting and little-known facts about the architect Lev Levynskiy]. 2016: veb-sait. URL: <https://www.032.ua/news/2483947/10-kultovih-budivel-u-lvovi-aki-zbuduvav-legendarnij-ivan-levinskij-foto>. [in Ukrainian]
12. 170-richchia z dnia narodzhennia Ivana Levynskoho: top-10 tvorin arkhitektora (foto). [170th anniversary of the birth of Ivan Levynskiy: top-10 creations of the architect (photo)]. 2021: veb-sait. URL: <https://dyvys.info/2021/07/06/170-richchya-z-dnya-narodzhennya-ivana-levynskogo-top-10-tvorin-arhitekтора-foto/> [in Ukrainian]